

DOI: <https://doi.org/10.37405/2221-1187.2024.131-139>

УДК 005: 005.932+658

В. В. Зайченко, д.е.н., проф.

ORCID 0000-0001-9523-1220

e-mail: v_zaychenko@ukr.net,

І. В. Журило, к.е.н., доц.

ORCID 0000-0002-1445-6370

e-mail: zhuriloiv@gmail.com,

С. С. Нісфоян, к.е.н., доц.

ORCID 0000-0002-9433-1622

e-mail: nisfoyanss@gmail.com,

*Центральноукраїнський національний
технічний університет,
м. Кропивницький,*

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЗАКУПІВЕЛЬНОЇ ЛОГІСТИЧНОЇ ЛАНКИ ЛАНЦЮГА БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ У КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Модернізація економіки України, як напрям підвищення рівня національної економічної безпеки, передбачає розвиток вітчизняного логістичного ринку, який забезпечує генерування внутрішніх і транзитних матеріальних потоків. Становлення та розвиток цього ринку здійснюється в умовах недосконалості нормативно-правової, інфраструктурної та інших складових вітчизняного логістичного середовища. Український ринок логістики істотно відстає від міжнародного, як за рівнем розвитку, так і за асортиментом і якістю послуг. Наявні значні диспропорції в розвитку окремих сегментів цього ринку.

Суб'єкти логістичної діяльності функціонують в умовах недосконалості та нестабільності вітчизняних товарних ринків, відсутності прозорості, належної унормованості діяльності, практики партнерства, механізмів справедливої конкуренції та стимулів до ефективного господарювання, наявності бюрократичних процедур та адміністративних бар'єрів, явищ тінізації, криміналізації та корупції. Внутрішнє середовище цих суб'єктів характеризується: конфліктністю інтересів акціонерів, недостатньою мотивацією персоналу та компетентністю топ-менеджменту, низькою спроможністю до ринкової адаптації, значним ступенем зносу основних засобів.

© Видавець Інститут економіки промисловості НАН України, 2024

© Видавець Академія економічних наук України, 2024

Вагомий внесок у дослідження проблеми економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності зробили провідні західні вчені: Дж. К. Ван Хорн, Т. Аллісон, К. Жюгляр, Дж. Найт, Г. Фостер, Й. Шумпетер.

Важливу роль у дослідженні проблематики економічної безпеки та її впливу на національну безпеку відіграють праці сучасних вітчизняних та закордонних вчених і практиків, а саме: Б. Андрюшківа, З. Борисенко, С. Васильчак, О. Вівчар, В. Гейця, В. Грушка, О. Гуцалюка, М. Денисенка, С. Єрохіна, Я. Жаліла, О. Захарова, Т. Качали, О. Кириченка, Т. Ковальчука, М. Куркіна, С. Лаптева, В. Мунтіяна, Д. Прейгера, П. Пригунова, В. Рокочої, А. Сухорукова, В. Сідака, В. Тимошенка, В. Терехова, В. Франчука, Л. Шемаєвої та інших.

Існуючі концептуальні, теоретико-методичні та прикладні напрацювання щодо організаційно-економічних аспектів управління системою економічної безпеки суб'єктів логістичної діяльності характеризуються певною фрагментарністю, відсутністю системності, уніфікованості та універсальності, яка ґрунтується на функціональній і організаційній ідентичності цих суб'єктів та єдності принципів їх становлення і розвитку.

Розробка ефективної стратегії розвитку система економічної безпеки суб'єкта логістичної діяльності можлива лише за умови врахування як зовнішніх так і внутрішніх факторів впливу на результати його діяльності. Тому в процесі діяльності суб'єктів логістичної діяльності необхідно здійснювати моніторинг середовища функціонування і відстежувати зміни, які в ньому відбуваються та прогнозувати їх наслідки.

Під середовищем суб'єктів логістичної діяльності ми розуміємо економічну категорію яка відображає сукупність зовнішніх та внутрішніх факторів прямого та опосередкованого впливу, що визначають умови його функціонування та розвитку. Критеріями структурування середовища було визначено: широту і частоту впливу на суб'єкти логістичної діяльності, функціональні складові, сила (рівень) впливу на підприємства, масштабність логістичної системи, можливість впливу на фактори середовища.

Враховуючи значні інституціональні зрушення у цих сферах та стрімке зростання ринку роздрібної торгівлі, наявна тенденція зростання обсягів логістичного ринку і посилення конкуренції серед суб'єктів логістичної діяльності, що обслуговуватимуть ці сфери. Наступним рівнем ієрархії є макрологістичне середовище. До цього середовища ми відносимо ту частину макроекономічної

системи держави, яка безпосередньо є простором функціонування національної ЛС та її інфраструктури (див. рисунок).

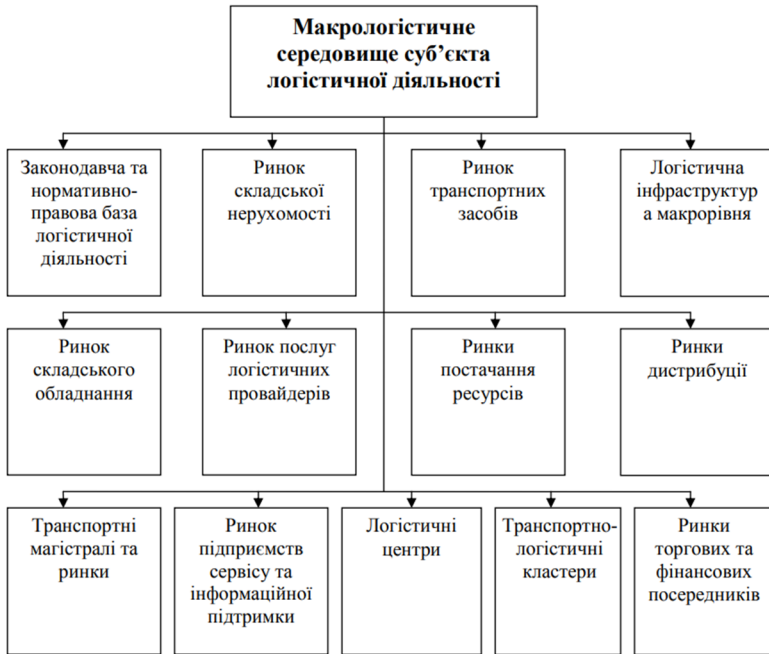

Рисунок. Структура макрологістичного середовища

Основними складовими макрологістичного середовища є: економічне, природнокліматичне та територіально-географічне. Економічне середовище включає інфраструктуру національного та галузевих рівнів, яке розвивається у відповідності з темпами та обмеженнями пов'язаними з специфікою та станом відповідних галузей, політикою інноваційно-інвестиційного розвитку, гнучкістю щодо реструктуризації, аспекти розвитку на територіальному (регіональному) рівні, які враховують розвиток окремих територіальних ринків, інвестиційною політикою щодо окремих регіонів. А також на рівні факторів виробництва (ринок праці, капіталу), фінансового ринку, банківської системи та спеціалізованих ринках.

Українське макрологістичне середовище перебуває на етапі формування на консолідації галузі. Це середовище поступається істотно логістичним сферам інших країн як за якістю, так і асортиментом.

ментом послуг, які надають суб'єкти логістичної діяльності. Сьогодні за рівнем розвитку логістики Україна значно відстає від східноєвропейських країн і в першу чергу країн торговельних партнерів. Не зважаючи на низьку якість інфраструктури і логістичних послуг, логістичне середовище має значний потенціал розвитку.

Розвиток суб'єктів логістичної діяльності шляхом цілеспрямованих управлінських дій й керованих заходів потребує зворотного зв'язку, що може бути забезпечений шляхом відстеження змін що відбулися. Способом відстеження таких змін є аналіз динаміки показників діяльності логістичних господарюючих суб'єктів.

Втім, слід зазначити, що розвитку іманентний певний часовий лаг – результати розвитку суб'єктів логістичної діяльності позначаються на показниках з певним часом. Більш глибоким і точним способом створення зворотного зв'язку під час розвитку суб'єктів логістичної діяльності є аналіз змін окремих елементів його економічної системи, що потребує моделювання суб'єктів логістичної діяльності, тобто виділення окремих елементів у його складі та встановлення зв'язків між цими елементами.

Сучасне підприємство підпадає під вплив значної кількості зовнішніх факторів, але не всі вони призводять до його реструктуризації. Ю. Чернявський виокремлює декілька груп таких факторів: державне регулювання, галузеве конкурентне середовище, стан галузі, наявність і стан конкурентів, географічне розташування підприємства, розвиток науки, техніки, інформаційних технологій тощо.

Зміни, які відбуваються в зовнішньому середовищі, впливають на підприємство, в результаті чого може виникати значна невідповідність внутрішнього середовища зовнішнім вимогам. Відсутність швидкої реакції підприємства на зовнішні зміни може призвести до серйозних негативних наслідків. Своєчасна адаптація підприємства може бути здійснена за допомогою механізму реструктуризації. Цей механізм складається з окремих елементів і дії ефекту системності: всі його елементи взаємопов'язані та цілеспрямовано працюють на усунення дисбалансу між підприємством і зовнішнім середовищем [6].

У процесі розвитку система економічної безпеки суб'єкта логістичної діяльності повинна бути спрямована на рішення таких основних завдань його функціонування як продовження існування. Сполучною ланкою між метою й результатом економічного розвитку є потенціал суб'єктів логістичної діяльності. Під потенціалом прийнято розуміти сукупність показників або факторів, що харак-

теризують його силу, джерела, можливості, кошти, запаси, ресурси й багато інших виробничих резервів, які можуть бути використані в економічній діяльності.

Носієм потенціалу суб'єкта логістичної діяльності є персонал. Тому потенціал суб'єкта логістичної діяльності відображає здібності його працівників пізнавати й створювати можливості, інтегруючи в просторі й часі процеси трансформації всіх ресурсів для виробництва матеріальних благ і послуг. Триєдина природа потенціалу полягає в цілісності його складових: суб'єктна, здатного пізнавати можливості об'єкта й реалізовувати процеси управління ними, створюючи, таким чином, нові можливості, та процесів реалізації [7].

Також слід зазначити, що ефективність функціонування логістичної системи визначається на підставі комплексної взаємодії таких п'яти ознак, як обсяг, швидкість, асортимент, вартість, нестійкість. Автори зазначають, що основною помилкою у формуванні взаємодій наведених ознак є те, що часто увага зосереджується на удосконаленні однієї чи двох ознак, а іншими нехтується, тоді як ефективність функціонування ЛС визначатиметься гармонійним балансуванням усіх ознак. Вітчизняні науковці обґрунтовують доцільність інтегрованого оцінювання ланцюга пропозиції вимірюванням його ефективності, продуктивності, ймовірності настання ризиків та толерантності до навколишнього середовища.

Аналіз існуючих методик оцінки розвитку суб'єктів логістичної діяльності дає підстави стверджувати, що у дослідженнях вчених немає однозначного підходу до оцінювання його логістичної діяльності, часто показники оцінки в різних джерелах не узгоджені із критеріями оцінки, підходи іноземних дослідників вимагають адаптації до вітчизняної практики.

Розуміючи важливість запровадження практичної методики оцінювання розвитку системи економічної безпеки суб'єкта логістичної діяльності запропоновано реалізовувати моніторинг та оцінювання окремих чинників. Ми пропонуємо оцінювання на підставі системи показників розвитку логістичної системи, що включає чотири групи індексів, а саме: групи індексів зростання ринкових можливостей, індексів продуктивності, ефективності, надійності та гнучкості системи економічної безпеки суб'єкта логістичної діяльності.

Показники ефективності логістичної системи, це індивідуальні індекси оборотності логістичних активів, індекс рентабельності інвестицій у логістичній інфраструктурі, індекс завантаже-

ності логістичних потужностей, індекс оборотності запасів, індекс витрат утримання запасів, індекс зміни частки логістичних витрат в структурі загальних витрат та індекс рентабельності каналів збуту. Ці індекси розраховуються як співвідношення окремих показників звітного та базового періодів.

Незважаючи на взаємозалежність індексів різних груп, усі показники можуть розраховуватись у вартісній формі. Якщо значення індексу дорівнює одиниці, це свідчить про економічну стабільність СЛД, якщо значення індексу більше 1,0 то суб'єкт має тенденцію до розвитку. У випадку, коли значення індексу менше 1,0 суб'єкт логістичної діяльності втрачає потенціал розвитку. Слід визначити, що вплив окремих груп індексів є нерівнозначним. Але з погіршенням індексів продуктивності і надійності в перспективі можлива втрата ефективності і конкурентоспроможності.

За результатом проведеного контент-аналізу, поняття розвитку суб'єкта логістичної діяльності сприймається як довготривала реалізація сукупності процесів кількісних та якісних змін в діяльності СЛД, що приводять до поліпшення стану його економічної безпеки шляхом збільшення потенціалу, адаптації до зовнішнього середовища та внутрішньої інтеграції.

Розвиток суб'єкта логістичної діяльності шляхом цілеспрямованих управлінських дій й керованих заходів потребує зворотного зв'язку, що може бути забезпечений шляхом відстеження змін що відбулися. Способом відстеження таких змін є аналіз динаміки показників діяльності СЛД.

Більш глибоким і точним способом створення зворотного зв'язку під час розвитку суб'єкта логістичної діяльності є аналіз змін окремих елементів його економічної системи, що потребує моделювання СЛД, тобто виділення окремих елементів у його складі та встановлення зв'язків між цими елементами.

В сучасній практиці господарювання виникає проблема оцінки стану системи економічної безпеки суб'єкта логістичної діяльності. До господарюючих суб'єктів ми відносимо будь-які – підприємства, організації та установи, а також їх інституціональні та інтеграційні об'єднання, що здійснюють логістичну діяльність на принципах сучасної концепції логістики, мають логістичну систему в якості організаційного базису та організаційні підрозділи управління логістичною діяльністю.

На сьогодні не існує методів та методик порівняльного оцінювання рівня економічної безпеки комплексів підприємницьких структур, що функціонують в ланцюгах поставок. Розробка сучас-

них методик оцінювання економічної безпеки таких суб'єктів є актуальною проблемою вирішення завдань їх ефективного функціонування та розвитку їх системи економічної безпеки.

Кризові явища в галузях і сферах економіки України проявились у нестабільному функціонуванні значної кількості вітчизняних підприємств. Це призвело до суттєвих змін в обсягах споживання та закупівлі товарів. Підприємства-постачальники в цих умовах не можуть з високою ймовірністю прогнозувати попит на підставі тенденцій попередніх періодів.

Така ситуація ускладнює достовірне визначення параметрів функціонування операційна система суб'єкта логістичної діяльності та її ресурсного забезпечення. У свою чергу, нестабільність параметрів несе в собі загрозу економічної безпеки як операційної системи, так і системи економічної безпеки суб'єкта логістичної діяльності в цілому. Особливо загрозливою є ситуація функціонування в кризових умовах операційної системи виробництва сезонних продуктів. У цьому випадку варіація між прогнозованим та фактичним попитом може бути значною. Певна тривалість виробничо-комерційного циклу не дозволяє в умовах традиційного підходу до організації виробництва оперативно реагувати на зміни попиту.

Отже, внутрішнє середовище суб'єкта логістичної діяльності – це сукупність факторів, які контролюються акціонерами та топ-менеджментом суб'єктів логістичної діяльності. Основними суб'єктами цього середовища є власники (акціонери), топ-менеджери, менеджери середньої ланки та операційні менеджери і персонал СЛД. Як обґрунтовано нашими дослідженнями, важливою складовою внутрішнього середовища є корпоративні цінності та організаційна структура. Внутрішнє середовище суб'єктів логістичної діяльності містить в собі загрози різного характеру. Ці загрози пов'язані з діяльністю персоналу, інформаційні загрози та загрози пов'язані з функціонуванням інфраструктури.

Звертаємо увагу на те, що логістика в Україні є важливим інструментом менеджменту провідних суб'єктів логістичної діяльності. Основними передумовами формування логістики як інструменту розвитку економічних систем різного рівня є інтеграція, інформатизація та глобалізація економічних процесів та структур. Ці процеси тісно пов'язані між собою і обумовлені необхідністю підвищення рівня безпеки розвитку економічної системи в умовах обмеженості ресурсів та невизначеності середовища. Слід звернути увагу на те, що мікрологістична концепція зосереджена на баченні

щодо раціоналізації внутрішньовиробничих логістичних функцій та підвищенні ефективності систем розподілу за рахунок мінімізації логістичних витрат. Представлено еволюція парадигми логістики в мікроекономічних системах, що безпосередньо пов'язано з реалізацією системного підходу щодо трансформації економічної в логістичну систему.

Слід зазначити, що система економічної безпеки суб'єкта логістичної діяльності є комплексною. Це необхідно для забезпечення економічної, науково-технічної, кадрової, інтелектуальної, екологічної, інформаційної, фізичної та інших складових економічної безпеки. Враховуючи це, до складу системи економічної безпеки суб'єкта логістичної діяльності повинні входити відповідні органи, комітети та організаційні структури, сили та засоби. Створення системи економічної безпеки та успішний її розвиток повинні ґрунтуватися на методологічних засадах економічної теорії та теорії безпеки.

Важливими складовими системами економічної безпеки суб'єкта логістичної діяльності є: політика безпеки, об'єкти та суб'єкти економічної безпеки, механізм забезпечення економічної безпеки. Механізм це комплексний, системний та безперервний процес реалізації складових політики економічної безпеки шляхом використання наявної законодавчої та нормативно-правової бази, системи методів, засобів, мотивів та стимулів, а також технологій діагностики, моніторингу та контролю за станом функціональних систем та інших об'єктів і суб'єктів безпеки.

Література

1. Гуцалюк О. М. Розвиток державного регулювання економічних відносин у сфері банкрутства в Україні. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 1 (38). С. 188-191. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1\(38\).188-191](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1(38).188-191).
2. Гуцалюк О. М., Бондар Ю. А., Бойко О. В. Інноваційно-інтегрований розвиток монопрофільних виробничих структур транспортного ринку національної економіки. *Економічний вісник Донбасу*. 2024. № 3. С. 13-20. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2024-3\(77\)-13-20](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2024-3(77)-13-20).
3. Гуцалюк О. М., Бондар Ю. А., Григораш С. Ю. Вибір технологій управління корпоративною інтеграцією промислових підприємств. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості*. 2023. № 2 (28). С. 41-51.
4. Довбня С. Б., Гічова Н. Ю. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства. *Фінанси України*. 2014. № 4. С. 89-97.
5. Кириченко О. А., Кім Ю. Г. Методологічні основи економічної безпеки суб'єктів господарювання в трансформаційній економіці. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 12. С. 53-65.

6. Пономарьова Ю. В. Логістика: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2005. 328 с.
7. Сіренко І. В. Теоретичні аспекти виробничої логістики. Київ: Науковий світ, 2001. 27 с.
8. Сочинська-Сибірцева І. М., Гуцалюк О. М. Оцінка факторів вибору технології управління діяльністю машинобудівного підприємства. *Соціально-економічні аспекти розвитку суспільства*: монографія / під ред. М. О. Кизима. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2014. С. 156-182.

References

1. Hutsaliuk, O. M. (2020). Rozvytok derzhavnoho rehuliuвання ekonomichnykh vidnosyn u sferi bankrutstva v Ukraini [The development of state regulation of economic relations in field of bankruptcy in Ukraine]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1 (38), pp. 188-191. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1\(38\).188-191](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1(38).188-191) [in Ukrainian].
2. Hutsaliuk, O. M., Bondar, Yu. A., Boiko, O. V. (2024). Innovatsiino-intehrovanyi rozvytok monoprolifnykh vyrobnychyykh struktur transportnoho rynku natsionalnoi ekonomiky [Innovative and Integrated Development of Single-Industry Production Structures of the Transport Market of the National Economy]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 3. pp. 13-20. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2024-3\(77\)-13-20](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2024-3(77)-13-20) [in Ukrainian].
3. Hutsaliuk, O. M., Bondar, Iu. A., Hryhorash, S. Yu. (2023). Vybir tekhnolohii upravlinnia korporatyvnoiu intehratsiieiu promyslovyykh pidpriemstv [The choice of management technologies for corporate integration of industrial enterprises]. *Naukovyi visnyk Ivano-Frankivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu nafty i hazu. Seriya: Ekonomika ta upravlinnia v naftovii i hazovii promyslovosti – Scientific Bulletin of the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. Series: Economics and management in the oil and gas industry*, 2 (28), pp. 41-51 [in Ukrainian].
4. Dovbnia, S. B., Hichova, N. Yu. (2014). Diahnostyka rivnia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Diagnostics of the level of economic security of an enterprise]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 4, pp. 89-97 [in Ukrainian].
5. Kyrychenko, O. A., Kim, Yu. H. (2014). Metodolohichni osnovy ekonomichnoi bezpeky subiektiv hospodariuvannya v transformatsiinii ekonomitsi [Methodological foundations of economic security of business entities in a transformational economy]. *Aktualni problemy ekonomiky – Current problems of economy*, 12, pp. 53-65 [in Ukrainian].
6. Ponomarova, Yu. V. (2005). Lohistyka [Logistics]. Kyiv, Center for Educational Literature. 328 p. [in Ukrainian].
7. Sirenko, I. V. (2001). Teoretychni aspekty vyrobnychoi lohistyky [Theoretical aspects of production logistics]. Kyiv, Naukovyi svet. 27 p. [in Ukrainian].
8. Sochynska-Sybirtseva, I. M., Hutsaliuk, O. M. (2014). Otsinka faktoriv vyboru tekhnolohii upravlinnia diialnistiu mashynobudivnoho pidpriemstva [Assessment of factors in the choice of technology for managing the activities of a machine-building enterprise]. *Sotsialno-ekonomichni aspekty rozvytku suspilstva [Socio-economic aspects of social development]*. (pp. 156-182). Kharkiv, Publishing House "INZHEK" [in Ukrainian].

Надійшла до редакції: 08.10.2024 р.

Рецензовано: 31.10.2024 р.